

skildringer af sejladsere som matros på europæiske havne danner disse kapitler bogens vægtigste afsnit. Beretningerne om den fattige barndom adskiller sig vel ikke fra al anden memoirelitteratur i vogterdrengegenren i deres indhold; til gengæld er det værdt at fremhæve, og det gælder hele bogen, at forfatteren til trods for, at han i det offentlige liv nåede helt ind i Landstinget, i sjælden grad har bevaret sin oprindelighed og naturlige beskedenhed. Han vedblev at være fiskeren. Sømandskapitlerne indeholder foruden knejpehistorier, som for øvrigt i tråd med Severin Hansens hele moderate indstilling er holdt nede og kun medtaget til belysning af sejlerlivets negative sider, også i glimt små bidrag til handelshistorien — der hentes kul i England, træ i Archangelsk, og der sejles kreaturben til Kiel i et lille skib, der ved rejsens slutning er en eneste maddike.

Med hensyn til bogens største afsnit, skildringen af arbejdet for at organisere fiskerne og især gøre dem interesserede i forfatterens to kæreste program-punkter: Højnelsen af deres åndelige og praktiske niveau gennem fiskerhøjskolen og andelssalget af deres varer, er der det at bemærke og beklage, at kapitlerne er for små og oplysningerne for spredte. Det er et spørgsmål, om ikke redaktionen her burde have grebet ind og fået forfatteren til, hvad han givet ville have evnet, at lægge det hele an på en bredere baggrund, selv om dette sandsynligvis ville have trængt karakterbilledet af ham selv noget tilbage; men det ville være af stor både social- og kulturhistorisk værdi at få en sådan skildring af en af arbejdets centrumsfigurer.

Forfatteren har søgt at holde sig til en saglig inddeling af sit stof; men da kapitlerne dels ofte kun er på 3—4 sider, dels ganske tilfældigt sammensatte, burde denne ellers så udmærkede form måske i dette tilfælde have været ofret for en rent kronologisk. Afsnittene om barndom og ungdom viser, hvor godt han kunne have gjort det, og det er da også dem, der gør bogen værdig til en fin plads i Nationalmuseets serie med de billeder, de giver af hverdagen af i går skildret af en, i hvert fald i sind, menig borger.

Finn H. Lauridsen.

Den danske Rigsdag. 1849—1949. II, III, V, VI. 741, 613, 689 og 570 s. (Schultz, 1951—53).

I seks svære bind står nu den nye rigsdagshistorie på boghylden, som et monument over rigsdagens arbejde gennem 100 år. De stærkt politisk interesserede medborgere har her fået læsestof i mængde; den politiske interesse må læseren nødvendigvis medbringe på forhånd; den vækkes næppe under læsningen. Der er mange udmærkede bidrag, men forfatterne har gennemgående lagt ringe vægt på stoffets popularisering, f. eks. ved at give præsentation af personer og forklaringer af begreber. Værket er for kendere, ikke for begyndere.

Bidragene falder i tre grupper, den politiske udvikling i bredeste forstand, rigsdagens arbejdsmåde og sammensætning og endelig rigsdagens forhold til forskellige områder og institutioner.

Den politiske udviklings historie beslaglægger bind I—II (Bind I er anmeldt i Jyske Samlinger, Ny række I, 1950). Bind II omfatter tiden 1866 til 1949, og opgaven er delt mellem Povl Engelstoft (1866—1915), Frantz Wendt (1915—40) og P. Stavnstrup (1940—49).

Hvis man glæder sig til her at få en samlet redegørelse for den politiske udvikling i Danmark i dens forskellige aspekter og under rimelig hensyntagen til de bestemmende faktorer, bliver man skuffet. Det hænger i væsentlig grad

sammen med værkets disposition. Hvis man vil bruge den nye rigsdagshistorie til at sætte sig ind i Danmarks politiske historie, får man ikke fuldt udbytte af at læse gennemgangen af de forskellige rigsdagssamlingers begivenheder i bd. I og II, men man må sammenholde adskillige forskellige bidrag spredt i bindene for at nå til dybere forståelse af de skiftende politiske situationer. For perioden før 1866 gør det ikke så meget, der har man Neergaards værk at ty til, men efter 1866 er problemet iøjnefaldende. Det kan illustreres med et enkelt eksempel; vi tager en så central begivenhed som forliget i 1894, da provisorierne blev bragt til ophør. Man vil først gå til bd. II, s. 157—158, hvor forliget omtales af P. Engelstoft, som led i den almindelige politiske udvikling. Det nævnes her ganske kort, at det moderate venstres ledere havde forbindelse med agrarforeningen, der var oprettet 1893, og der citeres som baggrund for forliget en udtalelse af de moderate venstremænds leder F. Bojsen, ifølge hvilken agrarforeningen var et udtryk for, at folket nu ventede at kunne forene stridens ophør med arbejde for fremme af borgerlige reformer; men skal man have ordentlig besked om agrarforeningens betydning for forliget, må man gå til Anders Vigns bidrag i bd. III, s. 412—20, hvor der er et lille afsnit af stor almen interesse om agrarforeningen; man forstår derefter langt bedre den side af forliget. Men der er mere at hente. Albert Olsen omtaler i sit afsnit om »Rigsdagene og finanslovene 1849—94« forliget og vurderer det (bd. V, s. 150—153) ud fra finanslovsdebatten og ud fra dets konsekvenser m. h. t. forskellige bevillingssager, og giver derved yderligere bidrag til forståelsen. Af endnu større betydning end Olsens omtale er den interessante udredning af forligets finansielle baggrund i C. V. Bramsnæs' afsnit (bd. V, s. 161) om finanslov og finansstyre: kassebeholdningen, der var fæstningsbyggeriets forudsætning, var ved at slippe op. Dertil kommer så, at den partipolitiske forudsætning for forliget for Venstres vedkommende omtales af Svend Thorsen (bd. III, s. 233 ff). Dette forhold hører også med til forståelsen; derimod søger man forgæves, hvad forliget angår, oplysninger om de tilsvarende brydninger i Højre i Jørgen Hattings afsnit: Fra Højre til Det konservative Folkeparti (bd. III).

Det må sikkert erkendes, at det er en uheldig ting, at man skal så vidt omkring i et værk for at få en central politisk situation belyst. Der kunne nævnes talrige andre eksempler. Det ville naturligvis have været det mest hensigtsmæssige, at de skiftende situationer i alle deres aspekter og den politiske udvikling i det hele var behandlet under eet. En umådelig mængde gentagelser kunne derved være undgået. Særlig forekommer det yderst uheldigt, at finanslovproblemerne er behandlet adskilt fra den almindelige politiske udvikling. Kampen om finansloven stod jo i perioden 1870—1901 som et af de centrale politiske spørgsmål.

For den senere del af historien er udsondringen af finanslovproblemerne knap så generende; her føles det mere som et savn, at forholdet til erhvervslivet er skilt ud for sig. I tiden fra den første verdenskrig til den anden har de økonomiske problemer i bredeste forstand været de centrale; gang på gang har rigsdagen måttet tage stilling til krisesituationer. Grundsynspunkter m. h. t. de retningslinier, der skulle lægges for det økonomiske liv, har draget dybe modsætninger mellem danske politikere.

Læser man i små bidder skiftevis i Anders Vigns skildring af rigsdagen og erhvervsorganisationerne i bd. III og i Frantz Wendtz afsnit i bd. II om 1920'erne og 1930'erne får man et ret alsidigt billede, der yderligere uddybes, når man nu og da tager en lille bid med af Bramsnæs' redegørelse for de

finansielle forhold, men endnu er der mange sammenhænge at fremdrage. En dybere indtrængen i parti-historien vil her kunne hjælpe, ikke mindst en klarlæggelse af de indre spændinger i partierne.

Blandt de bidragydere, der har behandlet partiernes udvikling, har Svend Thorsen haft den taknemligste opgave, fordi hans redegørelse for partisystemets gradvise udvikling har kunnet standse ved systemskiftet. Han har kyndigt og myndigt gennemgået Venstres udvikling og indre brydninger. Oluf Bertolt, der har skrevet om Socialdemokratiet og Jørgen Hatting, der redegør for udviklingen fra Højre til Det konservative Folkeparti, har kunnet bevæge sig ret frit for de ældre perioders vedkommende; Hatting bryder således staven over Estrup; men jo nærmere forfatterne kommer nutiden des svagere bliver naturligt nok konturerne. Det gælder også de følgende afsnit. Harald Petersen om Venstre, Johs. Christiansen om Det radikale Venstre, Viggo Starcke om Danmarks Retsforbund og Aksel Larsen om Danmarks kommunistiske Parti; alle forfattere er knyttet til de partier, de skriver om, og det ville være for meget forlangt, at en virkelig indtrængende behandling af partiernes indre historie skulle kunne fremkomme her.

Af rigsdagshistoriens andre afsnit er der særlig grund til at henlede opmærksomheden på de afhandlinger, der belyser rigsdagens funktion, især Jens Møllers afhandling om tingenes forretningsorden og P. Munchs afhandling: »Hvorledes arbejder rigsdagen« i bind IV (anmeldt i Jyske Samlinger, ny Række I, 1950). Hertil kan føjes i bd. III Kjeld Windings skildringer af valgkredsene gennem tiderne og rigsdagsmanden og hans vælgere, og Jørgen Hattings: Valghandling og vælgermøder. Det er særdeles nyttig konkret viden, der meddeles på denne måde. Til denne gruppe må man også regne Svend Thorsens interessante redegørelse for rigsdagen og pressen, der, som hans andre afsnit, røber megen forståelse for det politiske livs problematik. Ligeledes (i bd. V) K. K. Steinckes behandling af rigsdagen og administrationen og Stig Juuls afhandling om rigsretten, samt i bd. VI Holger Andersen: Rigsdagen og det interparlamentariske arbejde.

Endelig er der den gruppe, der omfatter rigsdagens forhold til forskellige områder og institutioner. Det kan være meget rimeligt, at der gives speciel omtale af rigsdagens forhold til Island og Færøerne (Jørgen Steining) til Grønland (P. P. Sveistrup) og Sønderjylland (P. A. Callø) (Bd. VI). Men ret problematisk m. h. t. konsekvenserne er det vel nok at tage afsnit med om rigsdagen og domstolene (Poul Andersen) og rigsdagen og det kongelige teater (Robert Neiiendam). Det er fortjenstfulde afhandlinger; men hvor er grænsen? Hvorfor ikke afhandlinger om rigsdagen og universitetet, rigsdagen og hæren, rigsdagen og hedeselskabet o. s. v. o. s. v.

Gennemgangen af det store rigsdagsværk har hos anmelderen efterladt en følelse af, at der ligger meget store opgaver med hensyn til Danmarks nyere politiske historie og venter på danske historikere. For den eller de, der agter at skrive Danmarks politiske historie i sin brede sammenhæng efter 1866, fra situation til situation med inddragning af alle relevante faktorer er der samlet eller registreret et stort materiale; der er givet adskillige gode enkeltbidrag, men det store sammenfattende arbejde står endnu tilbage.

Troels Fink.